

**KANCELARIA
SENATU**

BIURO LEGISLACYJNE

Warszawa, dnia 10 maja 2021 r.

**Opinia do ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych
innych ustaw**

(druk nr 384)

I. Cel i przedmiot ustawy

Opiniowana ustawa wprowadza zmiany w kilku ustawach, przy czym zmiany te dotyczą szerokiego spectrum spraw:

- wprowadzenia regulacji w zakresie sprzedaży nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej,
- wprowadzenia zmian proceduralnych w zakresie rozpatrywania spraw przez sądy powszechne, wojskowe i administracyjne w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich,
- umożliwienia dalszego przetwarzania dokumentów komorniczych wytworzonych przed 31 grudnia 2020 r. w postaci papierowej, a także dalszego wytwarzania, przetwarzania i udostępniania dokumentacji komorniczej w tej postaci, jeżeli przejście na system elektroniczny napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody,
- zastąpienia obowiązku złożenia w spółce dokumentów z akcji, z których Prezes Prokuraturii Generalnej RP wykonuje prawa i obowiązki Skarbu Państwa zaświadczeniem o posiadaniu i treści dokumentów akcji.

Podstawowym aktem prawnym podlegającym nowelizacji jest ustawa z dnia 17 listopada 1974 r - **Kodeks postępowania cywilnego** (dalej: Kpc), w której dodano w części trzeciej w tytule II w dziale VI rozdział 6a zatytułowany „Sprzedaż nieruchomości

w drodze licytacji elektronicznej”; wprowadzane zmiany zostały skorelowane z obowiązującymi przepisami w zakresie e-licytacji z ruchomości.

Ustawa przewiduje, że sprzedaż nieruchomości w drodze elektronicznej odbywała się będzie wyłącznie na wniosek wierzyciela (art. 986² Kpc). W razie niewskazania takiej formy odbycia przetargu licytacja z nieruchomości będzie prowadzona na zasadach dotychczasowych. W razie prowadzenia egzekucji przez kilku wierzycieli przyjęto, że do odbycia licytacji w drodze elektronicznej wystarczy wniosek jednego wierzyciela. Ustawa przewiduje, że wniosek o przeprowadzenie przetargu w drodze elektronicznej może zostać złożony w każdym terminie licytacji. W sytuacji gdy licytacja została skierowana do kilku nieruchomości dłużnika ustawa wprowadza mechanizmy zapobiegające sprzedaży majątku dłużnika w rozmiarach nieadekwatnych do wysokości dochodzonego roszczenia (art. 986³ § 3 oraz art. 986⁷ § 4 Kpc).

Sprzedaż nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej będzie prowadzona za pośrednictwem systemu teleinformacyjnego, tak więc warunkiem udziału w przetargu będzie utworzenie indywidualnego konta w systemie teleinformatycznym. Zarówno obwieszczenie o sprzedaży nieruchomości zawierające niezbędne dane o samej nieruchomości jak i warunkach przystąpienia do przetargu, jak również protokół opisu i oszacowania nieruchomości będą zamieszczane na stronie internetowej Krajowej Rady Komorniczej. Licytant przystępujący do przetargu zobowiązany jest do złożenia rękojmi oraz podania w systemie informatycznym danych niezbędnych do wydania postanowienia o przybiciu, w szczególności numeru PESEL, numeru dowodu stwierdzającego tożsamość i oświadczenia, czy pozostaje w związku małżeńskim, a jeżeli tak, czy nieruchomość zamierza nabyć do majątku wspólnego czy osobistego, a także do wskazania, czy licytuje we własnym imieniu czy jako pełnomocnik innej osoby. Potwierdzenie przez komornika spełnienia przez licytanta opisanych powyżej wymagań jest warunkiem koniecznym dopuszczenia licytanta do przetargu.

Ustawa przewiduje, że przetarg rozpoczyna się i kończy z chwilą wskazaną w obwieszczeniu o licytacji nieruchomości. Termin rozpoczęcia i zakończenia przetargu powinien przypadać między godziną 9.00 a 14.00, zaś czas trwania przetargu wynosi 7 dni. Przetarg wygrywa licytant, którego oferta była najwyższa w chwili zakończenia przetargu, o czym komornik informuje pozostałych licytantów po zakończeniu przetargu za pomocą systemu teleinformatycznego. W terminie tygodnia od zamknięcia przetargu komornik

przesyła sądowi protokół z przebiegu przetargu, wszystkie nierozpoznane skargi (na odmowę dopuszczenia do przetargu, na przebieg przetargu) oraz dokumenty niezbędne do udzielenia przybicia, zaś sąd w terminie tygodnia od ich otrzymania wydaje postanowienie co do przybicia.

Wiele istotnych zmian wprowadzono w ustawie z dnia 2 marca 2020 r. o **szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych** (dalej także jako: ustawa covidowa). Ustawa przesądza o konieczności rozpoznawania spraw w postępowaniu cywilnym przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzanie rozprawy lub posiedzenia jawnego na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku (posiedzenia zdalne), w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich. Odstąpienie od przeprowadzenia posiedzenia zdalnego wymaga zgody prezesa sądu i jest możliwe tylko wtedy gdy rozpoznanie sprawy na rozprawie lub posiedzeniu jawnym jest konieczne a ich przeprowadzenie w budynku sądu nie wywoła zagrożenia dla zdrowia osób w nich uczestniczących. W sytuacji gdy przeprowadzenie rozprawy albo posiedzenia jawnego nie jest konieczne przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego. Sprawy zarówno w pierwszej jak i drugiej instancji mają być rozpatrywane w składzie jednego sędziego; o rozpoznaniu sprawy w składzie trzech sędziów decyduje prezes sądu kierując się szczególną zawilnością lub precedensowym charakterem sprawy.

Podobne intencje przyświecają zmianom wprowadzonym w postępowaniu przed sądami administracyjnymi: NSA nie jest związany żądaniem strony o przeprowadzenie rozprawy, sprawy mogą być rozpatrywane na posiedzeniu niejawnym w składzie 3 sędziów, rozprawy w sądach administracyjnych i NSA są przeprowadzane przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających ich przeprowadzenie na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, jednocześnie sprawa może być skierowana na posiedzenie niejawne jeżeli jej rozpoznanie jest konieczne a nie można przeprowadzić jej na odległość. Analogiczne zmiany dotyczące niezwiązania Sądu Najwyższego wnioskiem o przeprowadzenie rozprawy przy rozpatrywaniu skargi kasacyjnej, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne. Ustawa zakłada także, że w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii oraz w ciągu roku od odwołania

ostatniego z nich, prezes właściwego sądu lub trybunału nie jest związany wnioskiem ani terminem zwołania zgromadzenia ogólnego przewidzianym w przepisach odrębnych.

Ustawa przywraca rozwiązania, które czasowo obowiązywały w ustawie covidowej, umożliwiające przekazywanie spraw pilnych z sądu, który z powodu epidemii nie może wykonywać swoich czynności do innego sądu równorzędnego, z tej samej apelacji albo sąsiedniej, jeżeli wyłączeniu podlegają wszystkie sądy tej apelacji. Rodzaje spraw pilnych zostały określone ustawowo. Ustawa przewiduje także możliwość delegowania na czas określony sędziego sądu rejonowego, okręgowego lub apelacyjnego, za jego zgodą, do pełnienia obowiązków sędziego w innym sądzie, jeżeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości. Analogiczne rozwiązania dotyczą sędziego wojskowego sądu okręgowego i sędziego wojskowego sądu garnizonowego, a także sędziego NSA i sędziego wojskowego sądu administracyjnego.

Kolejna zmiana wprowadzana ustawą covidową dotyczy zmian sposobu doręczeń pism procesowych, orzeczeń, zawiadomień i wezwań profesjonalnym pełnomocnikom w razie braku możliwości wykorzystania systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe - pisma te będą udostępniane na portalu informacyjnym sądu. Datą doręczenia będzie data zapoznania się przez odbiorcę z pismem umieszczonym w portalu informacyjnym. W przypadku braku zapoznania się pismo uznaje się za doręczone po upływie 14 dni od dnia umieszczenia pisma w portalu informacyjnym.

Dodatkowo w ustawie stworzone zostały podstawy prawne do przeprowadzania ocen kwalifikacji asesorów sądowych przez sędziów wizytatorów z obszaru apelacji innej niż ta, w której obowiązki wykonuje asesor podlegający ocenie.

W ustawie z dnia 22 marca 2018 r. o **komornikach sądowych** zmianie uległ przepis intertemporalny, na podstawie którego możliwe było do dnia 31 grudnia 2020 r. tworzenie, przetwarzanie, przechowywanie i udostępnianie akt spraw prowadzonych przez komornika w postaci papierowej. Niniejsza nowelizacja daje możliwość dalszego przetwarzania, przechowywania oraz udostępniania akt wytworzonych przed 31 grudnia 2020 r. w postaci w jakiej zostały wytworzone. Jednocześnie przepis uprawnia do wytwarzania, przetwarzania, przechowywania i udostępniania akt spraw komorniczych oraz urzędzeń ewidencyjnych z pominięciem systemu teleinformatycznego po 31 grudnia 2020 r., jeżeli skorzystanie z tego systemu napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody.

Nowelizacji uległa także ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o **zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw**, w której dodano przepis przejściowy (art. 21a). Na jego podstawie obowiązek złożenia w spółce dokumentów akcji, z których Prezes Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej wykonuje prawa i obowiązki Skarbu Państwa, stosownie do art. 101 ust. 2 ustawy z dnia 16 grudnia 2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę o zasadach zarządzania mieniem państwowym, został zastąpiony obowiązkiem złożenia zaświadczenia o posiadaniu i treści dokumentów akcji wydanego przez Prezesa Prokuratury Generalnej RP. Zgodnie z ust. 2 art. 21a złożenie zaświadczenia w spółce odbywa się za pisemnym pokwitowaniem wydanym Prezesowi Prokuratury Generalnej RP. Zmiana ta ma wejść w życie z dniem 1 lipca 2021 r.

II. Przebieg prac legislacyjnych

Projekt ustawy stanowił przedłożenie rządowe (druk sejmowy nr 899). Na 26. i 27. posiedzeniu Sejmu w dniach 25 lutego 2021 r. oraz 17 marca 2021 r. odbyło się I czytanie projektu. Następnie został on skierowany do prac w Komisji Nadzwyczajnej do spraw zmian w kodyfikacjach, która w dniu 24 marca 2021 r. przygotowała sprawozdanie (druk sejmowy nr 1034). Podczas II czytania na 28. posiedzeniu w dniu 14 kwietnia 2021 r. do projektu ustawy zostały zgłoszone poprawki (11) oraz wnioski o odrzucenie ustawy. Większość poprawek (8) uzyskała poparcie Komisji; zmierzają one do doprecyzowania rozwiązań ustawowych.

Ustawa została uchwalona na 28. posiedzeniu w dniu 20 kwietnia br. Za przyjęciem projektu ustawy głosowało 234 posłów, przeciwnych było 215 posłów, a 2 się wstrzymało.

III. Uwaga ogólna

Przedmiotowa ustawa nowelizuje kilka ustaw, które zostały wskazane i opisane w części pierwszej niniejszej opinii. W związku z tym należy opiniowaną ustawę przeanalizować w kontekście reguły określonej w § 92 Zasad Techniki Prawodawczej¹¹, zgodnie z którą jedną ustawą zmieniającą obejmuje się tylko jedną ustawę. Odstąpienie od tej reguły jest dopuszczalne tylko w przypadku, gdy między zmienianymi ustawami występują niewątpliwe

¹¹ rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

związki tematyczne lub do zrealizowania zamysłu prawodawcy jest niezbędne jednoczesne dokonanie zmian w kilku ustawach.

Reguła powyższa służy nie tylko przejrzystości samego prawa, ale także ułatwia identyfikację i znalezienie samych zmian. Niewątpliwie pomiędzy nowelizowanymi ustawami istnieją pewne związki tematyczne (np. zmiany w art. 1 i 2 dotyczą komorników, zmiany zawarte w art. 1 i art. 4 dotyczą szeroko rozumianych spraw z zakresu postępowania cywilnego), brak jest jednak oczywistych związków tematycznych tj. takich, które uzasadniałyby połączenie w jednej ustawie wielu nowelizacji dla osiągnięcia zamierzonego przez ustawodawcę celu. W przypadku omawianej ustawy oznacza to, że zmiany wprowadzane w art. 1 - sprzedaż nieruchomości w drodze licytacji elektronicznej, mogą stanowić przedmiot odrębnej ustawy, bez konieczności wprowadzania zmian (nowelizacji ustaw) zawartych w art. 2-4 niniejszej ustawy. Analogicznie, każda z kolejnych zmienianych ustaw może być przedmiotem odrębnej nowelizacji.

IV Uwagi szczegółowe

1. Przepis art. 986⁵ § 2 (zmiana w art. 1 pkt 3) zawiera **otwarty katalog danych**, do podania których zobowiązany jest licytant, na co wskazuje zwrot „w szczególności”. Oznacza to, iż licytant przystępując do licytacji będzie zobowiązany do podania „niezbędnych danych” bliżej nie wskazanych w ustawie, a mogących wynikać z innych aktów prawnych niekoniecznie rangi ustawowej lub wynikających z decyzji komornika. Należy zauważyć, iż obowiązek ujawnienia informacji dotyczących danej osoby powinien wynikać z ustawy, na co wskazuje art. 51 ust. 1 Konstytucji, w związku z czym należy postulować stworzenie zamkniętego katalogu danych podlegających ujawnieniu. Dodatkowo, w celu uzyskania spójności terminologicznej z innymi aktami prawnymi należy posłużyć się pojęciem „**dokumentu** stwierdzającego tożsamość” w miejsce „**dowodu** stwierdzającego tożsamość”. Rozważenia wymaga także, czy podstawową daną identyfikującą licytanta nie powinno być imię i nazwisko, których przepis w ogóle nie wymienia.

Propozycja poprawki

w art. 1 w pkt 3, w art. 986⁵ § 2 otrzymuje brzmienie:

„2. Wraz z rękojmą licytant zobowiązany jest do podania w systemie teleinformatycznym danych niezbędnych do wydania postanowienia o przybiciu: *imienia i nazwiska*, numeru PESEL, numeru dokumentu stwierdzającego tożsamość

i oświadczenia, czy pozostaje w związku małżeńskim, a jeżeli tak, czy nieruchomości zamierza nabyć do majątku wspólnego czy osobistego, oraz do wskazania, czy licytuje we własnym imieniu czy jako pełnomocnik innej osoby, *a także do podania innych danych, jeżeli obowiązek ich ujawnienia wynika z przepisów odrębnych ustaw.*”;

2. Przepis art. 986⁵ § 3 zobowiązuje do przedłożenia **cyfrowych odwzorowań wymaganych dokumentów** jeżeli udział w przetargu wymaga zezwolenia organu władzy publicznej lub wykazania umocowania do występowania w imieniu innej osoby. Należy podnieść, iż określenie „cyfrowe odwzorowanie dokumentu” jest pojęciem niezdefiniowanym zarówno na gruncie Kpc jak i innych ustaw. Co prawda pojawia się ono raz w ustawie z dnia 21 kwietnia 2005 r. o opłatach abonamentowych, ale również bez jego dookreślenia, oraz w kilku aktach wykonawczych w tym w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 grudnia 2018 r. w sprawie prowadzenia i udostępniania przez komornika sądowego akt i urzędzeń ewidencyjnych (Dz. U. z 2018 r. poz.2455), w którym przez odwzorowanie cyfrowe, rozumie się *„utrwalenie w dokumencie mającym postać elektroniczną treści dokumentu w postaci papierowej w sposób umożliwiający zapoznanie się z treścią tego dokumentu”*. Jeżeli ta definicja odpowiada intencjom ustawodawcy należy przenieść ją do Kodeksu postępowania cywilnego ewentualnie odnieść się do pojęć zdefiniowanych w innych ustawach. Przykładowo, jeżeli przez cyfrowe odwzorowanie dokumentów należy rozumieć przedłożenie dokumentów w postaci elektronicznej należy posłużyć się adekwatną terminologią.

Brak dostatecznej precyzji przepisu skutkuje koniecznością ustalenia treści normy prawnej przez jej adresatów, co stanowi naruszenie Zasad techniki prawodawczej (§ 6) oraz budzi wątpliwości w świetle art. 2 Konstytucji.

Analogiczna uwaga dotyczy art. 15z⁹ ust. 2 i 6 (zmiany w art. 4 pkt 3) w zakresie doręczania przez sąd pism procesowych, zawiadomień, wezwań i orzeczeń w drodze ich cyfrowego odwzorowania w portalu informacyjnym.

Propozycje poprawek

w art. 1 w pkt 3, w art. 986⁵ w § 3 wyrazy „cyfrowych odwzorowań wymaganych dokumentów” zastępuje się wyrazami „wymaganych dokumentów w postaci elektronicznej”;

w art. 4 w pkt 4, w art. 15zsz⁹:

- a) w ust. 2 wyrazy „cyfrowe odwzorowania pism procesowych, zawiadomień, wezwań i orzeczeń” zastępuje się wyrazami „pisma procesowe, zawiadomienia, wezwania i orzeczenia w postaci elektronicznej”;
- b) w ust. 6 wyrazy „odpis pisma w postaci elektronicznej wraz z cyfrowym odwzorowaniem jego załączników” zastępuje się wyrazami „odpis pisma wraz z załącznikami, w postaci elektronicznej”;

albo

w art. 1 w pkt 3, w art. 986⁵ w § 3 dodaje się zdanie drugie w brzmieniu:

„Przez cyfrowe odwzorowanie dokumentu rozumie się utrwalenie w dokumencie mającym postać elektroniczną treści dokumentu w postaci papierowej w sposób umożliwiający zapoznanie się z treścią tego dokumentu.”;

w art. 4 w pkt 4, w art. 15zsz⁹ dodaje się ust. 7 w brzmieniu:

„7. Przez cyfrowe odwzorowanie, o którym mowa w ust. 2 i 6 rozumie się utrwalenie w dokumencie mającym postać elektroniczną treści dokumentu w postaci papierowej w sposób umożliwiający zapoznanie się z treścią tego dokumentu.”;

3. W art. 2 znowelizowano przepis intertemporalny (art. 295 ustawy o komornikach sądowych). Obowiązujące brzmienie przepisu: *„Do dnia 31 grudnia 2020 r. dokumentacja, o której mowa w art. 155 ust. 1 [akta spraw prowadzonych przez komornika] i art. 156 [urządzenia ewidencyjne w postaci repertorium, wykazów i ksiąg pomocniczych], może być również tworzona, przetwarzana, przechowywana i udostępniana w postaci dotychczasowej”* zostało w ostatecznej wersji zastąpione nowym brzmieniem podzielonym na dwa ustępy. Przyjęta przez Sejm treść art. 295 stanowi: *„1. Po dniu 31 grudnia 2020 r. dopuszczalne jest dalsze przetwarzanie, przechowywanie i udostępnianie dokumentacji, o której mowa w art. 155 ust. 1 i art. 156, w postaci dotychczasowej, o ile została ona w tej postaci wytworzona. 2. Jeżeli po dniu 31 grudnia 2020 r. prowadzenie, przechowywanie, przetwarzanie i udostępnianie w systemie teleinformatycznym, o którym mowa w art. 158 ust. 1, akt spraw komorniczych oraz urzędzeń ewidencyjnych napotka trudne do przewyciężenia przeszkody, komornik wytwarza, przetwarza, przechowuje i udostępnia tę dokumentację z pominięciem*

systemu teleinformatycznego”. Przyjęta metoda nowelizacji doprowadziła do usunięcia dotychczasowej normy prawnej (kształtującej uprawnienie do tymczasowego tj. do dnia 31 grudnia 2020 r. korzystania z dokumentacji komorniczej w wersji papierowej) zastępując ją nową normą prawną (kształtującą uprawnienie do dalszego korzystania z dokumentacji komorniczej w wersji papierowej po 31 grudnia 2020 r. jeżeli została ona wytworzona w tej postaci przed wymienioną datą), co stanowi przykład nowelizacji dorozumianej, niedopuszczalnej w świetle § 86 Zasad techniki prawodawczej. Dodać należy, iż art. 295, ze względu na upływ czasu, dla którego miał zastosowanie (do 31 grudnia 2020 r.) obecnie nie może być stosowany więc jego nowelizacja jest niezasadna.

Analizując treść nowego art. 295 należy podnieść, że wprowadzana regulacja wydaje się nie mieć charakteru przejściowego, ze względu na niewyznaczenie ram czasowych jej obowiązywania. Przepis ust. 1 nie wskazuje do kiedy dopuszczalne jest dalsze przetwarzanie, przechowywanie, i udostępnianie dokumentacji komorniczej wytworzonej przed 31 grudnia 2020 r. w postaci papierowej. Podobnie ust. 2 dopuszczając prowadzenie, przechowywanie, przetwarzanie i udostępnianie dokumentacji komorniczej z pominięciem systemu teleinformatycznego ze względu na trudne do przezwyciężenia przeszkody, które zaistniały po dniu 31 grudnia 2020 r. nie wskazuje żadnej perspektywy czasowej jego obowiązywania. Z treści przepisu nie wynika także wprost, iż ustanie „trudnych do przezwyciężenia przeszkód” skutkuje koniecznością przejścia na system elektroniczny.

Postuluje się także doprecyzowanie pojęcia „trudnych do przezwyciężenia przeszkód” ze względu na nadmierną nieostrość zastosowanego pojęcia skutkującą znaczną swobodą interpretacyjną w taki sposób, aby powiązać je z trudnościami odnoszącymi się do systemu teleinformatycznego.

W zależności od tego jakie intencje przyświecały autorom ustawy należy przenieść regulację art. 295 do przepisów merytorycznych ustawy o komornikach albo doprecyzować przepis przejściowy pozostawiając jednocześnie obecnie obowiązującą treść art. 295. Poprawka odnosi się do drugiego rozwiązania.

Propozycja poprawki:

art. 2 otrzymuje brzmienie:

„Art. 2 W ustawie z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (Dz. U. z 2020 r. poz. 121 i 288) po art. 295 dodaje się art. 295a w brzmieniu:

„Art. 295a. 1. Po dniu 31 grudnia 2020 r. dopuszczalne jest dalsze przetwarzanie, przechowywanie i udostępnianie dokumentacji, o której mowa w art. 155 ust. 1 i art. 156, w postaci dotychczasowej, o ile została ona w tej postaci wytworzona, jednak nie dłużej niż do dnia.....

2. Jeżeli po dniu 31 grudnia 2020 r. prowadzenie, przechowywanie, przetwarzanie i udostępnianie w systemie teleinformatycznym, o którym mowa w art. 158 ust. 1, akt spraw komorniczych oraz urzędzeń ewidencyjnych napotka *trudne do przewyciężenia przeszkody ze względu na niedające się usunąć problemy techniczne*, komornik wytwarza, przetwarza, przechowuje i udostępnia tę dokumentację z pominięciem systemu teleinformatycznego do chwili ustania tych przeszkód, jednak nie dłużej niż do dnia”;

4. Zmiany przyjęte w art. 15zsz¹ ustawy covidowej, oprócz położenia akcentu na prowadzenie spraw rozpoznawanych według przepisów Kpc na posiedzeniach zdalnych (na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku), wprowadzają regulację ułatwiającą rozpatrywanie tych spraw na posiedzeniach niejawnych oraz umożliwiającą ich rozpatrywanie w składach jednoosobowych zarówno w pierwszej jak i drugiej instancji. Przywołana regulacja stanowi, iż przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, gdy nie można przeprowadzić posiedzenia zdalnego, a przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego nie jest konieczne (art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 3) oraz, że sąd pierwszej i drugiej instancji rozpoznaje sprawy w składzie jednego sędziego natomiast prezes sądu może zarządzić rozpatrzenie sprawy w składzie trzech sędziów, jeśli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawikłość lub precedensowy charakter sprawy (art. 15zsz¹ ust. 1 pkt 4).

Zbieżne rozwiązania w zakresie niezwiązania sądu żądaniem strony o przeprowadzenie rozprawy zostały wprowadzone także w postępowaniach sądownoadministracyjnych oraz w Sadzie Najwyższym w zakresie rozpatrywania skargi kasacyjnej, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne.

4.1. Należy zauważyć, że również w obecnym stanie prawnym, możliwe jest skierowanie sprawy na posiedzenie niejawne, jeżeli rozprawy lub posiedzenia jawnego nie można przeprowadzić na odległość, a ich przeprowadzenie w budynku sądu mogłoby wywołać nadmierne zagrożenie dla zdrowia osób w nich uczestniczących zaś przewodniczący

uzna rozpoznanie sprawy za niezbędne. W takim przypadku strony zawiadamiane są o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne oraz przysługuje im prawo złożenia sprzeciwu.

Porównując powyższe regulacje należy zauważyć, iż proponowane zmiany umożliwiają przeprowadzanie posiedzeń niejawnych bez możliwości zgłoszenia sprzeciwu przez strony tego postępowania, a także usunięty został wymóg niezbędności rozpoznania sprawy z wyłączeniem jawności.

Wprowadzenie takiego rozwiązania może naruszać art. 45 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, zgodnie z którym każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz ze względu na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny z tym, że wyrok ogłaszany jest publicznie.

Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wskazuje, że na treść praw wywodzonych z przywołanego przepisu, składa się obok prawa dostępu do sądu (tj. prawa do uruchomienia procedury przed niezależnym, bezstronnym i niezawisłym sądem) oraz prawa do wyroku sądowego (tj. prawa do uzyskania wiążącego rozstrzygnięcia danej sprawy przez sąd) także prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności. Trybunał Konstytucyjny wielokrotnie podkreślał znaczenie jawnego rozpoznania sprawy, zwłaszcza w zakresie rozpoznawania środków odwoławczych zauważając, iż zasada sprawiedliwości proceduralnej dotyczy wszystkich etapów postępowania sądowego i wynika ona nie tylko z art. 45 ust. 1 ale także z art. 2 Konstytucji. TK wyjaśnił, że na pojęcie jawności postępowania sądowego składa się 1) jawność dla publiczności, co oznacza możliwość wstępu publiczności na posiedzenia sądowe, oraz 2) jawność postępowania dla stron, czyli możliwość ich uczestniczenia w czynnościach procesowych.² Realizacja tego prawa następuje przez umożliwienie stronie bycia wysłuchanym, ujawniania w sposób czytelny motywów rozstrzygnięcia oraz zapewnienia uczestnikowi postępowania przewidywalności jego przebiegu.³ W przypadku kolizji prawa do sądu (tutaj: jawnego rozpoznania sprawy) z inną normą konstytucyjną (tutaj: koniecznością zapewnienia ochrony zdrowia) dojść może do ograniczenia pierwszego z nich,

² Wyrok TK z dnia 11 czerwca 2020 r. (sygn. SK 5/02).

³ Wyrok Tk z dnia 16 stycznia 2006 r. (sygn. SK 30/05).

z tym, że ograniczenie jest dopuszczalne w absolutnie niezbędnym zakresie, jeżeli urzeczywistnienie danej wartości konstytucyjnej nie jest możliwe w inny sposób. Ograniczenie to podlega weryfikacji w kontekście konstytucyjnej zasady proporcjonalności (art. 31 ust. 3 Konstytucji).⁴

W związku z powyższym należy rozważyć przywrócenie rozwiązań, które umożliwią stronom sprzeciwienie się skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne oraz doprowadzą do kierowania na posiedzenie niejawne tylko tych spraw, których rozpoznanie jest konieczne, zaś skorzystanie z regulacji art. 15zszs¹ ust. 1 pkt 1 i 2 nie jest możliwe.

4.2. Ustawa rezygnuje z rozpatrywania spraw w składach kolegialnych ze względu na konieczność ochrony zdrowia sędziów (uzasadnienie do projektu). Zasada rozpatrywania spraw w składzie jednoosobowym ma dotyczyć postępowania zarówno w pierwszej jak i w drugiej instancji. Rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów może zarządzić prezes sądu, jeżeli uzna to za wskazane ze względu na szczególną zawilóść lub precedensowy charakter sprawy.

Biorąc pod uwagę, iż celem ustawy jest doprowadzenie do rozpatrywania większości spraw na posiedzeniach zdalnych, podczas których nie ma możliwości kontaktu osobistego, jako nieuzasadnioną względami ochrony zdrowia należy oceniać regulację przewidującą rozpatrywanie spraw w składach jednoosobowych. Jednocześnie ustawa utrzymuje składy kolegialne w sprawach sądowoadministracyjnych, co wskazuje na brak konsekwencji ustawodawcy w realizacji celu, który legł u podstaw jej wprowadzenia.

Należy także zauważyć, iż w toku prac sejmowych największy sprzeciw wywołało wprowadzenie składów jednoosobowych do postępowania odwoławczego (apelacyjnego i zażaleniowego), w szczególności w odniesieniu do tzw. zażaleń poziomych, które rozpoznawane są odpowiednio przez inny skład sądu pierwszej instancji albo inny skład sądu drugiej instancji. W odniesieniu do tych postępowań strona - zamiast prawa odwołania się do składu trzyosobowego uzyskuje prawo do ponownego rozpoznania sprawy w innym składzie jednoosobowym, zaś postępowanie pozbawione zostaje zarówno przymiotu dewolutywności jak i kolegialnego składu sędziowskiego, co nie służy budowaniu zaufania obywateli do wymiaru sprawiedliwości.

⁴ Por. Jerzy Oniszczyk, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, Zakamycze 2000.

Na koniec należy podnieść, iż proponowane rozwiązania mają obowiązywać nie tylko w okresie stanu zagrożenia epidemicznego i stanu epidemii ale również rok po ich ustaniu, co dodatkowo podważa słuszność przyjętych rozwiązań i ich adekwatność do realizacji celów, które zostały założone.

Propozycje poprawek:

w art. 4 w pkt 1, w art. 15zsz¹ w ust. 1 pkt 3 otrzymuje brzmienie:

- „3) przewodniczący może zarządzić przeprowadzenie posiedzenia niejawnego, gdy nie można przeprowadzić posiedzenia zdalnego, zaś przeprowadzenie rozprawy lub posiedzenia jawnego jest konieczne i żadna ze stron nie sprzeciwiła się przeprowadzeniu posiedzenia niejawnego w terminie 7 dni od dnia doręczenia zawiadomienia o skierowaniu sprawy na posiedzenie niejawne; w przesyłanym zawiadomieniu należy pouczyć stronę niezastępowaną przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej o prawie i terminie do złożenia sprzeciwu;

w art. 4 w pkt 3, w art. 15zsz⁴ w ust. 1 zdanie pierwsze otrzymuje brzmienie:

„W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich w sprawach, w których strona wnosząca skargę kasacyjną nie zrzekła się rozprawy lub inna strona zażądała przeprowadzenia rozprawy, Naczelny Sąd Administracyjny może rozpoznać skargę kasacyjną na posiedzeniu niejawnym, jeżeli wszystkie strony w terminie 14 dni od dnia doręczenia zawiadomienia o zamiarze skierowania sprawy na posiedzenie niejawne wyrażą na to zgodę.”;

w art. 4 w pkt 4, skreśla się art. 15zsz⁷;

w art. 4 w pkt 1, w art. 15zsz¹:

- a) w ust. 1 skreśla się pkt 4,
- b) skreśla się ust. 4;

5. Podczas drugiego czytania w Sejmie w art. 15zsz⁴ dodany został ust. 4 odnoszący się do rozpatrywania przez sąd administracyjny spraw, w których stroną jest Komisja do spraw reprivatyzacji nieruchomości warszawskich (dalej: Komisja). Przepis stanowi, że „[p]rzewodniczący zarządza przeprowadzenie rozprawy na wniosek Komisji do spraw reprivatyzacji nieruchomości warszawskich we wszystkich postępowaniach, w których jest ona stroną. W takim przypadku mogą być obecni na sali: strony, ich przedstawiciele ustawowi i pełnomocnicy, prokurator oraz osoby, których udział przewodniczący uzna za niezbędny. Przebieg rozprawy podlega transmisji przy użyciu urządzeń technicznych z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku”. Należy zauważyć, iż treść przepisu sugeruje brak jego związku ze szczególnymi rozwiązaniami wprowadzanymi w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19. Wskazują na to następujące okoliczności:

1) przepis nie stanowi, że regulacje w nim umieszczone będą obowiązywały w okresie ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii ewentualnie także w ciągu roku od ich odwołania, jak to czynią ust. 1 i 2 w art. 15zsz⁴,

2) przepis wskazuje osoby, które mogą być obecne podczas rozprawy przeprowadzanej na sali sądowej, tym samym też przesądza, iż rozprawa nie będzie prowadzona przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie jej na odległość.

Jeżeli zamiarem ustawodawcy jest stworzenie odrębnego przepisu proceduralnego dotyczącego rozpatrywania spraw, w których stroną jest Komisja należałoby tego rodzaju rozwiązania wprowadzić w ustawie z dnia 9 marca 2017 r. o szczególnych zasadach usuwania skutków prawnych decyzji reprivatyzacyjnych dotyczących nieruchomości warszawskich, wydanych z naruszeniem prawa, natomiast nie powinny się one znaleźć w ustawie covidowej. Jeżeli natomiast przepis ma mieć charakter epizodyczny, należy go doprecyzować, dokonując jednocześnie niezbędnych korekt językowych.

Propozycja poprawki:

w art. 4 w pkt 3, w art. 15zsz⁴ ust. 4 otrzymuje brzmienie:

„4. W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich przewodniczący, na wniosek Komisji do spraw reprivatyzacji nieruchomości warszawskich, zarządza przeprowadzenie rozprawy w sprawie, w której jest ona stroną. W takim przypadku w rozprawie mogą uczestniczyć strony, ich przedstawiciele

ustawowi i pełnomocnicy, prokurator oraz osoby, których udział przewodniczący uzna za niezbędny. Rozprawę przeprowadza się w budynku sądu, jeżeli nie spowoduje to nadmiernego zagrożenia dla zdrowia osób w niej uczestniczących. Przebieg rozprawy podlega transmisji przy użyciu urządzeń technicznych z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku.”;

6. Niezależnie od uwagi zgłoszonej w pkt 2 opinii do art. 15zsz⁹ w odniesieniu do pojęcia „cyfrowych odwzorowań dokumentów” należy zauważyć, iż regulacja tego przepisu jest nieprecyzyjna i niejednoznaczna, zaś lakoniczność uzasadnienia do projektu ustawy uniemożliwia odczytanie intencji autorów przedłożenia. Należy podnieść następujące uwagi do art. 15zsz⁹:

- 1) ust. 1 nakłada na adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorię Generalną RP obowiązek podania adresu poczty elektronicznej do doręczeń i numeru telefonu; z dalszej regulacji nie wynika jednak jaki jest cel udostępnienia tych danych;
- 2) ust. 1 posługuje się pojęciem „spraw wymienionych w art. 15zsz¹” przy formułowaniu obowiązku podania adresu poczty elektronicznej do doręczeń i numeru telefonu, jednakże przywołany przepis nie wskazuje żadnych konkretnych spraw, lecz odnosi się do trybu ich rozpatrywania; czy intencją ustawodawcy jest, aby obowiązek podania danych wskazanych w przepisie dotyczył spraw rozpatrywanych na posiedzeniach zdalnych?
- 3) w ust. 2 mowa jest o „systemie teleinformatycznym obsługującym postępowanie sądowe”, które również nie jest dostatecznie precyzyjne; na gruncie art. 131¹ § 1 Kpc możemy mówić o doręczeniach dokonywanych za pomocą systemu teleinformatycznego, które Kodeks definiuje jako doręczenie elektroniczne, jednakże ta forma doręczeń zasadniczo ma charakter fakultatywny i jest dokonywana przez sąd tylko gdy wniesiono pismo za pośrednictwem systemu teleinformatycznego albo adresat dokonał wyboru wnoszenia pism za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, stąd wątpliwym jest, że ten system ustawodawca miał na myśli, skoro można skorzystać z doręczenia tradycyjnego; nie jest to też system teleinformatyczny wspierający świadczenie usług doręczeń elektronicznych na podstawie ustawy o doręczeniach elektronicznych, gdyż rozwiązania tej ustawy wejdą w życie dopiero 1 lipca 2021 r.; w tym zakresie przepis wymaga doprecyzowania;

- 4) ust. 2 nakłada obowiązek - w sytuacji braku możliwości skorzystania z systemu teleinformatycznego obsługującego posiedzenie sądowe - dokonywania doręczeń przez portal informacyjny sądu; należy rozumieć, że przez portal informacyjny ustawa uznaje strony internetowe prowadzone przez sądy na podstawie § 122 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1141, z późn. zm.); jeżeli portal ma on być narzędziem służącym do doręczeń, z czym wiążą się skutki procesowe dla stron, należało by uzupełnić regulację ustawową o przepisy określające zasady korzystania z portalu;
- 5) ust. 3 i 4 odnoszą się do kwestii ustalenia daty doręczenia dokonanego za pośrednictwem portalu informacyjnego i wskazują jako datę doręczenia datę zapoznania się przez odbiorcę z pismem; w przypadku jego braku pismo uznaje się za doręczone po upływie 14 dni od dnia jego umieszczenia na portalu informacyjnym, z czym ustawa wiąże skutki procesowe; przepisy nie przesadzają jednak w jaki sposób następuje potwierdzenie zapoznania się przez odbiorcę z pismem (np. w doręczeniu elektronicznym następuje wygenerowanie elektronicznego potwierdzenia odbioru - art. 131¹ § 2 Kpc);
- 6) ust. 5 przewiduje odstępienia od doręczenia w trybie ust. 2 (umieszczenie na portalu informacyjnym) ze względu na charakter pisma, przy czym nie jest jasne co należy przez to rozumieć – czy chodzi o formę pisma, jej obszerność, ograniczenia natury informatycznej, czy inne elementy?
- 7) ust. 6 – nie odnosząc się do zasadności dołączania przez zawodowego pełnomocnika - wraz z wnoszeniem pisma do sądu - „*informatycznego nośnik danych zawierającego dodatkowy odpis pisma w postaci elektronicznej wraz z cyfrowym odwzorowaniem jego załączników*”, należy zauważyć, że przepis nie określa kiedy takie pismo należy wnieść, co jest istotne w kontekście zdania drugiego (niedołączenie takiego nośnika stanowi brak formalny pisma); przepis wyłącza stosowanie art. 132 § 1 Kpc, co nie jest konieczne, gdyż wspomniany przepis dotyczy doręczeń między pełnomocnikami, a nie pism wnoszonych do sądu.

Treść ewentualnych poprawek uzależniona jest od poznania intencji autorów przedłożenia.

7. W art. 15zszs¹⁰ w ust. 4 w pkt 8 (zmiana w art. 4 pkt 4) do katalogu spraw pilnych został dodany nowy rodzaj spraw, to jest sprawy dotyczące „warunkowego umorzenia postępowania, zarządzenia wykonania kary warunkowo zawieszanej oraz odwołania warunkowego zwolnienia.” Wydaje się, że w przepisie tym nieprecyzyjnie wskazano, o jaki rodzaj spraw związanych z warunkowym umorzeniem postępowania chodzi. W przyjętym brzmieniu przepisu należy przyjmować, że chodzi o wnioski oskarżyciela publicznego o warunkowe umorzenie postępowania, zatem o etap postępowania rozpoznawczego. Tymczasem dalsza treść przepisu dotyczy spraw prowadzonych na etapie postępowania wykonawczego (zarządzenie wykonania kary warunkowo zawieszanej, odwołanie warunkowego zwolnienia), co sugeruje, że również w zakresie spraw dotyczących warunkowego umorzenia chodzi o etap postępowania wykonawczego, a zatem już po wydaniu wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne.

Za taką intencją ustawodawcy przemawia również fakt, że rodzaje spraw w postępowaniu karnym wymienione we wcześniejszych punktach tego przepisu, w zakresie spraw znajdujących się na etapie postępowania rozpoznawczego, dotyczą jedynie spraw, w których stosowane jest tymczasowe aresztowanie, zatem środek zapobiegawczy o charakterze wyjątkowym, stosowany w sytuacjach, w których wolnościowe środki zapobiegawcze nie zapewnią prawidłowego toku postępowania, skutkujący pozbawieniem wolności oskarżonego.

Tymczasem wnioski o warunkowe umorzenie postępowania ze swej istoty dotyczą spraw, w których wina i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne, okoliczności popełnienia czynu nie budzą wątpliwości, a postawa sprawcy niekaranego za przestępstwo umyślne, jego właściwości i warunki osobiste oraz dotychczasowy sposób życia uzasadniają przypuszczenie, że pomimo umorzenia postępowania będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa, nadto warunkowego umorzenia nie stosuje się do sprawcy przestępstwa zagrożonego karą przekraczającą 5 lat pozbawienia wolności (art. 66 § 1 i 2 k.k.). Zwykle w sprawach o warunkowe umorzenie nie jest stosowane tymczasowe aresztowanie, nadto, uwzględnienie takiego wniosku skutkuje wydaniem wyroku, w którym nie dochodzi do wymierzenia kary oskarżonemu, a do warunkowego umorzenia postępowania na okres próby, który wynosi od roku do lat trzech.

Z tych względów wydaje się, że sprawy dotyczące warunkowego umorzenia postępowania w niniejszym przepisie dotyczą spraw związanych z podjęciem postępowania

warunkowo umorzonego, o których mowa w art. 68 § 1 – 3 k.k., zatem o sprawy, w których po wydaniu wyroku warunkowo umarzającego postępowanie zachodzą okoliczności, stanowiące przesłanki do ponownego podjęcia postępowania karnego. Zgodnie z art. 68 § 4 k.k. warunkowo umorzonego postępowania nie można podjąć później, niż w ciągu 6 miesięcy od zakończenia okresu próby. Z tego względu umieszczenie tego rodzaju spraw w katalogu spraw pilnych na wypadek całkowitego zaprzestania działalności przez sąd powszechny lub wojskowy znajduje racjonalne uzasadnienie. Poniższa poprawka zmierza do wskazania tego rodzaju spraw, jako spraw pilnych w rozumieniu omawianego przepisu.

Propozycja poprawki:

w art. 4 w pkt 4, w art. 15zsz¹⁰ w ust. 4 pkt 8 wyrazy „warunkowego umorzenia postępowania” zastępuje się wyrazami „spraw, w których postępowanie warunkowo umorzono”;

8. W art. 15zsz¹⁰ w ust. 4 w pkt 15, określono jako sprawy pilne „sprawy z zakresu postępowania wykonawczego w sprawach, o których mowa w pkt 8-12”. Przepis ten ma brzmienie identyczne jak dotychczasowy art. 14a ust. 4 pkt 13 ustawy covidowej, jednakże odesłanie ujęte w art. 15zsz¹⁰ w ust. 4 pkt 15 obejmuje inne sprawy niż te, których dotyczyło odesłanie w art. 14a ust. 4 pkt 13, ze względu na poszerzenie katalogu spraw pilnych i zmianę numeracji. Jeżeli zakres spraw do których odsyła pkt 15 ma być zbieżny z zakresem spraw z dotychczasowej ustawy covidowej, konieczna jest korekta odesłania. Poniższa poprawka zmierza do zachowania dotychczasowego katalogu spraw, w których postępowanie wykonawcze jest traktowane jako sprawa pilna.

Propozycja poprawki:

w art. 4 w pkt 4, w art. 15zsz¹⁰ w ust. 4 w pkt 15 wyrazy „pkt 8-12” zastępuje się wyrazami „pkt 10-14”;

9. Przepis przejściowy zawarty w art. 5 przewiduje, że w okresie roku od dnia wejścia w życie ustawy, przeprowadzenie licytacji elektronicznej nieruchomości uzależnione jest od możliwości technicznych komornika. Przepis ten jest związany z regulacją art. 1 pkt 3, która wchodzi w życie po upływie 3 miesięcy od dnia ogłoszenia; art. 5 ma wejść w życie z zachowaniem 14 - dniowej *vacatio legis*. Oznacza to, że termin, o którym mowa w art. 5,

zostanie *de facto* skrócony dwa i pół miesiąca, co wydaje się nie być działaniem zamierzonym przez ustawodawcę.

Propozycja poprawki:

w art. 7 w pkt 1 wyrazy „, który wchodzi” zastępuje się wyrazami „oraz art. 5, które wchodzi”;

V. Propozycje poprawek redakcyjnych

- 1) w art. 1 w pkt 3, w art. 986² w § 1 skreśla się wyrazy „lub drugiej”;
- 2) w art. 1 w pkt 3, w art. 986³ w § 3 w zdaniu drugim wyrazy „Powyższe nie ma zastosowania” zastępuje się wyrazami „Przepisu zdania pierwszego nie stosuje się”;
- 3) w art. 1 w pkt 3, w art. 986³ w § 4 wyrazy „dwa tygodnie” zastępuje się wyrazami „po dwóch tygodniach liczonych”;
- 4) w art. 1 w pkt 3, w art. 986⁵ w § 4 wyraz „występowaniu” zastępuje się wyrazem „występowania”;
- 5) w art. 1 w pkt 3, w art. 986⁹ wyrazy „Niezwłocznie po zamknięciu przetargu, nie później niż w terminie tygodnia” zastępuje się wyrazami „Niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie tygodnia po zamknięciu przetargu”;
- 6) w art. 4 w pkt 5, w art. 31zha w ust. 3 po wyrazach „uniemożliwiająca wyznaczenie” dodaje się wyrazy „sędziego wizytatora albo sędziów wizytatorów”.

Renata Bronowska

Główny legislator